

Sügisel vaatan pabereid. Püüan midagi valmis saada. Ma pean kõik uuesti alustama. Lähen uuele tööle, loen pabereid.

„Täna saan neljakümne aastaseks. Ärkasin hommikul, hoolimata tugevast unerohuannusest täpselt kell neli, kas just sellepärast kell neli 4, 40 aastat. Lugesin lehti. Uusi Suomi nädalalisas Vilho Hyttise järelehüüe Olavi Paavolaisele. Jätsin selle alles. Südames torkas, Olavi küsib, mida see märk tee peal tähendab, talle vastatakse: „Langenud hobuste kogumiskoht.“ „Langenud hobune,“ ütleb Olavi, „kui kaunis,“ ja ta silmad tõmbuvad niiskeks. Kuulan plaadilt Lorca luuletust. Ma nessuno guarda i tuoi occhi tu sei morto per Sempre – meenutan Olavi Paavolait, see luuletus on nagu tema mälestuseks tehtud, surmamaik ... mu käämmmmmmäääääd vabisevaäed värisevad.

Käed värisevad, kirjutan sentimentaalset tühja-tähja, ilma et oleksin sentimentaalne. Mu ema läks Harjula mõisast paadiga Savonlinna mind sünnitama, ja oli tugev sügistorm. Lehtose Mataleenat lugedes paigutan Söyrharju Harjula mõisa ja kes seda teab, ehk ongi seesama koht On veider, et mul on kaks maastikku, üks Sääminki, Lehtose oma, teine Nurmijärvi, Aleksis Kivi oma. Üleeile öösel nägin und: mu klassikaaslane oli neljakümneselt võtnud armukese, endast noorema arstiteaduse üliõpilase, kes kirjutas talle tuliseid armastuskirju, ma lugesin neid, olid saadetud Roomast, neil olid pildid Rooma sõdurite kiivritest, Capitoliumist, ja mina imestasin, et mu klassikaaslane ikka veel nii noor välja näeb, otsekui noor tüdruk, aga silmade all olid kotid, imelik ka, et tal oli avalikult, salgamata vahekord selle oma armastajaga, ja siis ütles üks hääl kõrvalt: „Jah, ja kõigele lisaks, võttes arvesse, et ta oma mees on ilusam kui Aleksis Kivi. Küllap oli soovunenägu. Ma kirjutan raamatut. Kas sellest ka midagi tuleb. Olen väga väsinud, kardan, et mu jõud saab ühel või teisel moel otsa, eeva, mõtlesin temale eile. Ükskord nägin und, et ta hakkab reisile minema, rongiga, kuid rong oli neljakandiline aidahoone, kaetud puhta pruuni papiga, ta vaatas mind objektiivselt, ei rõõmsalt ega kurvalt, vaid vaatas ja pani käed kergelt mu kuklale. Ega ma ei olnud Paavolaisega eriti tuttav ja ometi mõjus tema surm, olen leinanud nagu lähedast inimest. Tal oli lapse süda.

„Koduabiline, noor naine on meil viimaseid päevi, ta on rase, läheb septembri lõpul ära. Kõik praktilised asjad väsitavad minu närvisüsteemi, see on kulunud, mu ärritatus on muutunud tohutuks, kõik asjad viivad mu tasakaalust välja. Kui ma vähemasti teaksin, mis on tasakaal. Püüan kirjutada, tegelaskujud, praostinna, apteeker, apteekarska ei jäta mind rahule. Esiteks pidi sellest saama raamat onu Fransist, Kommerniemist, Luukkaala majast, nüüd sellest tuleb õnneks mis tuleb, ma kuulen repliike, aga üksnes repliike, ma ei oska inimesi liigutada, sündmusest teise. Olen väga väike kirjanduslik anne, tühi-tähi. Paar luuletust, paar unenovelli, „See on siis kevad,“ ja ongi kõik. Olen kohmakas ja liikumatu, kõik on minu silmis tühiseks muutunud, olen ohtlikul kombel kaotanud innukuse, huvi välismaailma vastu, nii nimetatud auahnuse suhtes ei tunne mingit tõmmet, mis see on, ja mis olen mina võitlema niisuguste asjadega. Sooviksin ainult hingerahu, olen väga väsinud, ainult tervet und, et jaksaksin elada, laste jaoks – mulle ei tule nutt peale, kuigi silmist jookseb vist vett, see on vaid ülesköetud närvisüsteemi, unetuse nutt. Paavo käis eile öösel koos Antti Hyry ja Rintalaga merel angerjaliini panemas. Heikki jonnib seal, ma värisen. Niisuguseks ma olen läinud, nii kiiresti. Olen mõelnud: metsik ja varane areng täiskasvanuks ühelt poolt ja lapselik loomus teiselt poolt on jätnud oma jälje: kustun ja väsin samuti liiga vara. Ma peaksin väljas jalutama, kuid ka see tundub raske, kõik mu ihad, vajadused suunduvad sissepoole, istuda ja mõelda midagi, vaid mõelda ja olla, inimesed on nüüd mulle ükskõik, ma ei ole koguni agressiivne, ka see on minevik, mind ei ärrita isegi mitte kurjad sõnad, ega ülekohus nagu varemalt. Ka see on ohtlik, vaevalt ma enam kellegi peale solvuda suudan. Ehk on see küpsemise märk, aga ohtlik, ükskõiksus kõige suhtes tapab minu kui inimese, kes ma ometi pean olema, ma pean ju olema, tegema teatud asju, elama teatud viisil, kardan, et teen oma lastele kahju, kui ma niisugune olen, ja kui see aina juurde tuleb. Mõtlen oma isale. Ta mürgitas oma lähedaste elu, pidades kõike tühiseks, talle oligi kõik tühine, kuid ei lubanud ometi midagi teistele. Mu lapsepõlv isa lähedal oli rõõmutu, püsivast hirmust varjutatud, isast oli saanud vanainimene, haletsusväärne vana mees, kes nagu ma arvan, mõistab nüüd oma tegusid ja püüab andeks paluda, nii ütleb mu vaist. Ema vihkab isa endiselt, aga ema on ka inimene, kes hoolimata oma usust, mille

ehtsuses ma ei julge kahelda, on kõiges väljapoole suunatud. Ma ütlesiu suvel, kui ta hakkas uuesti pihta oma kannatuselooga, mis on siiski tõsi. Kas sa ei võiks selle vanamehe vihkamise juba lõpetada, vanamees on palju õnnetum inimene kui sina, sinul pole häda midagi, sina oled elava puu oksal.“ „Ega ma ei vihka, räägin niisama,“ ütles ta. Aga ta silmadest lõõmas seesama viha, seesama, mida ma nii hästi mäletan juba väiksest peale kuulnud lugudest. Minul oli isa, kes küllap juba varajase lapsepõlve kujutluspiltides esitas saatanat, niisugused olid lood, mis ma tema vägitegudest kuulma pidin. Kuid lood tema isa isast ja tema vägitegudest, mille objekt oli vaene Miina Munck, ja kuidas seesama mees, kui teadis et sureb peatselt, tuli kirikumäel minu ema ette ja palus emalt poja pärast andeks ja tunnistas, et ta ise olnud oma naise vastu samasugune. „Meie oleme niisugused,“ oli ta öelnud. Mina mäletan selle vanamehe isa – pikk ilus mees, seisis Vanakoha peretoas, pikk kärbsepiits käes, minu mäletamist mööda ei öelnud ta mulle, lapselapsele sõnagi ja mina temale ka mitte. Ma kartsin teda niisama palju kui tema oma isa, keda ma kuni selle ajani isegi näinud ei olnud, tundsin vaid jutu järgi. sai seega 90 siis, kui mina sündisin. Ja teadsin vaid jutu järgi. Imelik, missugune kihk peab olema inimesel, nii nagu nüüd ka minul oma elu kujutamiseks, sugujuurte väljaselgitamiseks. Kelle elu ei oleks tähelepanuväärne, kelle lapsepõlv ühest küljest nagu muinasjutt, teisest küljest kui läbielatud ülekohtute kogumik. Minul oli ilus lapsepõlv, kuigi paistis väljapoolt vägagi sünk ja karm, kuid kummaline, ma ei mõtle iial, et raskused minu lapsepõlves oleksid mulle kunagi kahju teinud. Arvan, et sain neist üle sellepärast, et ema sugulased olid kõik minule isa ja ema eest, naad olid tollal rõõmsad, terved, lõbusad inimesed, nii ma neid vähemasti mäletan, ning onu Yrjö ja minu onud Frans ja Martti olid minu isa, nii ma neid ju võtsin, sest tunnen tänulikkust nimelt nende ees, onu Yrjö-onu, teised surnud. Nüüd olen ikka väga vana, räägin nagu Hilja Haahti kes saab täna üheksakümmend. Ja muudkui elab ja paari aasta eest esines veel kirjanike liidu koosolekul eriti agressiivselt. „Ilma igasuguse kahtluseta ma toetan Aale Tynnit.“ Ja nüüd, ehk olen ma selle välja öelnud, olen pidanud iseenele pidukõne ja nüüd ajab natuke naerma. Hakkan üha enam meenutama Venla ema Terttu Makkost, kes kordab neidsamu lugusid, nautides nende esitamist ääretult, mina naudin niisamuti,

ma nautisin üha rohkem suguvõsa asju, kes abiellus kellega ja kes suri millega ja kes andis seekord seda ja tookord toda. Kas oleksin mina, olles tollal üheksa, kümme või kui vana, kui lugesin mäletamist mööda Hilja Haahte raamatuid, mis oma hea vaimuga olid eksinud sugulaste majadesse, aimanud, et see noil aegadel minu jaoks jumalik olend, raamatu kirjutanud, tähistab oma sünnipäeva minuga samal päeval. Mis hoiab inimesi erksana, nii nagu minu ema. Tema elujõud on märkimisväärne, 73 ja noor, põeb oma tohtus esinemisihas muidugi kõnede pidamismaaniat, pidas piiskopi visitatsioonil kõne naispiiskopile, kes oli minu kunagine õpetaja, ja oh seda vanaema uhkust, kui piiskop avalikus kõnes selle välja ütles. Ema on pealegi veel muutunud salakavalaks, ka minu petab ära, kogub endale mammonat ja on hakanud käituma nagu mõni suure maja perenaine. Tädi Ada, emast kümme aastat noorem, on palju vanem, emal on imelik rahutu ja domineeriv iseloom, kui ta ei oleks usklik vaid oleks tõesti saanud suure māja perenaiseks ja mitte kokku mu isaga, ta oleks arvatavasti vägagi suureline inimene. Teisalt ta on ütlemata naiivne ja kergeusklik, ja see ei ole vanadus vaid ta on olnud niisugune alati, mõte ja tunne hüplevad edasi-tagasi, ka väike arvamus teiselt poolt paneb ta äkitselt pöörduma just sellesse vastupidisesse suunda. Ta hindab mõnd inimest sel hetkel et temast paremat inimest ei ole olemas, ja äkitselt on seesama inimene tervenisti väljaspool tema head ja alati on neil hindamistel otsustav välise kasu taotlemine. Emas on suurt sarmi, ja see on tema rõõmus olek, lapselikkus, suur huumorimeel, ja talumatult täiuslik õiglusetus, teadvusetus, ja niisugune ta on olnud alati. Lisaks on temas kummalist taktitust, mis, nagu ma arvan, tuleb alateadvuslikust liiga suurest innust, millega ta suhtub inimestesse ja asjadesse, lärmakas, taktitu meeldib, ei meeldi, ja niisugune ta on olnud alati. Olen emalt palju pärinud, just neid eespool nimetatud omadusi, kuid aastatega on mu kriitikavõime kasvanud ja ma hakkan muutuma endise iseenese vastandiks. Kui rumalalt usaldav ja avameelne ma varem olin. Nüüd olen umbusklik, kinnine ja kardan inimesi. Hakkan olema selles suhtes rohkem isa moodi – arvan, et tema kõrvaletõmbumine ei olnud kuigi raske vaid soov kõrvale tõmbuda – ei vaja maailma – ema vajab, naudib seda lõputult, naudib koos inimestega olemist, enese väljakäimist, on üha veendunud selles, et tema on eriline, teistest teadjam inimene. (mina

olen parem kõnelema kui paljud pastorid, ka Rantasalmi praost ludistab jutlustada kasvõi käigu pealt, ju mina mõtlen, et selle mehe juttu ei taha küll palju kuulata. Hoopis teine asi, kui mina räägin, ja seda ütlevad kõik inimesed, et mina olen parem rääkima kui „paljud pastorid“) ja ma arvan, et see teda just ärksana peab, et ta on läbi teinud oma mina inflatsiooniga kui võin nii öelda. Mina olen selle läbi teinud, võibolla mitte niivõrd psühholoogia termini kohaselt kui teatud elutüdimusena, ükski asi ei näita piirjooni, kõik on ühetasane ma ei võta end hoopiski mitte tähtsalt vaid tajun teiste inimeste olemasolu liiga selgelt. Kui see on äkki salaja solvumine elu peale?

„Olen hirmuss erutatud, ma pidin kirjutama Almast ja praostinnast ja olen nüüd oma randmed ära väsitanud ja lisaks kirjutan ühe sõrmega ja ei jõua enam muud, ei saanud öösel magada. Paavo ei soovinud mulle hommikul õnne, ehk ei mäletanud või oli peenetundeline või ei tahtnud mäletada... Üle kümne aasta koos ja ma ei oska mõelda elu ilma temata. Ta on minu ainus mees, siin maailmas. Ma olen väga ärritatud, mu närvid on niisuguses seisundis, et räägin valjusti, usun, et suudan ükskõik mida. Üleval elav hambaarst kõnnib puust taldadega kingades, klobin ei käi närvidele, vahel on käinud. Olen üksildane ega mõista, mis on sõprus, ma ei tunne, et vajan seda, ma ei vaja teisi inimesi, mis ma neile ütlen, mida? Kas see kõik on väga kurjast? Raamaturiiulis on pealuu, sain Itaalias selle kingituseks korteriperenaiselt, kes ütles kes ütles: võtke, ma ei taha seda endale.“ Tema ainus poeg oli surnud, kommunistid olid tänavalahingus maha lasknud. Oli võtnud rikka vana mehe, pidas pansionaati, oli kalk ahne naine, käis iga päev oma poja haua. See olevat Dante pealuu koopia, pronksist, vähendatud, Paavole see ei meeldi, see on olnud peidus, nüüd kuidagi sinna sattunud ja olnud seal vist juba aasta, ma ei tea.

„Käisin S-i vaatamas siis, kui ta oli veel voodisse sunnitud (lamas viis kuud) ja ütlesin: „Kas sa mäletad, kui avameelne ja heasüdamlik nagu mõni narr ma varem olin, nüüd ma olen muutunud endise mina ise vastandiks., ma ei usalda ühtegi inimest, olen teine inimene,“ Miks tõusis tema silmadesse haavunud pilk, kui ta tasakesi ütles: „Jah, ma mäletan.“ Paavo oletas, et see tuleb sellest, et ta ei saa kuidagi aru, mis põhjust on mul kuidagi muutuda, kas see pole siis tema, kes on siin elus kannatanud. – võibolla on Paavol õigus, üldiselt on tal inimeste suhtes õigus.

„Jah, ma olen selle päeva auks päevikut pidanud. Inimene on nii lapselik et igatseb tähtpäeval kõnesid. Juhani Konkka sai 60. Saatsin telegrammi: „Õnnitlen Junua, russoolast, südame põhjast,“ ma lugesin tema raamatut „Piiteri tuled“ suure huviga, sealt sõnad, teda hüüti Ingeris Junuks, raamatu kinnitusel hüüdis ema russoolaseks. Mõtlesin, et rõõmustan nende sõnadega ta meelt, see oli ju tervitus Ingerist, lapsepõlvest. Konkka meeldib mulle, Venemaa-reisil oli ta tohutu kannatlik ja hea kaaslane, inimesed natuke naersid ta üle, ta on laps, karu ja karupoeg, ja alati nii tõsine. Ta meeldis mulle. Arvi Kivimaa sai 60, õnnitlesime telegrammiga. Mis siin siis kurvastada, olen seega 40 aastane, nii nagu paljud enne mind. Jaa-A. Kas Leirimäe Katist on juba vanaema saanud, tema tütar Marjata, 18-aastane pidi augustikuus sünnitama. Ja nii nagu ma olin nendega hea sõber, on nüüd olnud ja läinud kõik, kõigest võõrdunud. Ei ole midagi rääkida kellegagi, ja nüüd lõpetan. Kui lapsepõlves oli sünnipäev, oli see üheksa või kümme, murdis üks naabriperenaine, proua, ei mäleta, kes peenralt daalia ja kinkis selle mulle. Ütlesin talle tähtsal, ehk pisut kurval ilmel: „Täna on minu sünnipäev.“ Siis ta murdis lille, mis oli minu arvates tohutu väärtuslik ja mida ehk salaja himustasin, ta kinkis selle ja sealtpeale olen daaliaid armastanud, aga miskipärast, ehk sellepärast, et mitte nutma puhkeda, ma ei osta neid endale kunagi, aga ma räägin, ma räägin Paavole sageli sellest naabriperenaisest.“

Autoportreed ei saa teha ise, ja ka iseennast mitte. Tahaks õiendada, vastu vaielda, jutustajat parandada, nii et ta sellest veel vaimustuks.

See meetod aitas alati.

Olen siia teksti kopeerinud, transporteerinud, ütlesin endale, ka need kohad, mille üle peab otsustama eesmärgi kui terviku järgi ja selle järgi, et mõni valesti löödud täht on klaviatuuris lähdedal sellele õigele, mida on ilmselt silmas peetud, ja komad sellevõrra täiendatuna, nagu rütmis tunnen. Ehk olen täiesti õige inimene seda tegema.

„24.9.64“

„Paistab, et mu sulg jookseb praegu, kuid kahjuks kuulen vaid repliike, saan inimesed rääkima kui pikalt tahes, aga ega raamatut või siis teha üksnes repliikidega või miks ka mitte, kui teed hästi. Minus ei ole kirge ja auahnust, aga ehk saab sellest raamat, veel on

kõik kaos, aga inimesed väga elavana mu ees, ma kuulen ja näen ja need muudkui tüsenevad ehk saavad uusi iseloomujooni, ma ei tea ainult, kas on liiga melodramaatiline panna apteekri poeg end noorel jääl maha laskma – jah, ma ei tea. Mind on vandanud imelik elujõud ja väsimatus ühekorruga. Ja kaks nädalat tagasi olin kaua kestnud ja nagu ma uskusin lõplikus jõuetuse seisundis. Kindlasti on küsimus sisesekreetsiooni näärmete elavnemisest, jaa. Hakkan tööle.“

Ja seda ta tegi.

